Expresivitatea limbajului laic cu referire la termenii din domeniul religios

Elena-Laura BOLOTĂ

Most of the times, we see that in everyday language, we use phrases and locutions spontaneously, which give a certain beauty of the communication. Since the origin of the Romanian people is closely related to Christianity, the religious terminology inevitably has an important place among the speakers. The most frequently used expressions are those in which occur the words angel, devil, God, priest, cross, God, church, holy, Easter, and not only.

For example, „to use here is the priest here is not" means to always change your decision. Also, „to ring the bells for someone" means to court a woman or „to stand as a gypsy charity" is to stand for nothing, „to fall somewhere the snuff of the lamp" means to stay too long in one place, „to get where the devil broke his veldschoon" means to go far, „to lose someone's paschals" means to miscalculate, etc. In all these expressions appear terms used in the church. Noticing the multitude of expressions, we can explain, more or less, their appearance and how were formed.

Omului, în genere, îi este specifică maniera de a memora unele fraze sau îmbinări de cuvinte pe care le-a auzit şi care i s-au părut interesante, folosindu-le şi el în cazuri similare sau atunci cînd contextul îi permite, acestea numindu-se *unităţi frazeologice*. Locuţiunile şi expresiile constituie principalele categorii de unităţi frazeologice utilizate de marea masă a vorbitorilor.

Practic, fiecare nou context aşează expresia sau locuţiunea într-un alt orizont semantic, ele fiind utilizate în cele mai variate situaţii. Am putea spune că expresiile şi locuţiunile sînt inepuizabilul depozit de expresivitate a unei limbi, măsura vie a geniului plastic al acestuia. Unii cercetători români nu sînt preocupaţi să deosebească expresiile (care se consideră că ar trebui să aibă o încărcătură afectivă mai pronunţată), de locuţiuni(adică grupuri de cuvinte cu înţeles unitar), iar alţii consideră cei doi termeni sinonimi: „grupurile de cuvinte care, fără a fi propoziţii, au înţeles de adjectiv se numesc locuţiuni(adică expresii) adjectivale" (Coteanu, 1997: 99).

În aceeaşi lucrare există chiar un paragraf intitulat: „Expresii (locuţiuni) echivalente cu adverbul" (Coteanu, 1997: 255), ceea ce înseamnă că autorul pune, în mod conştient, semnul egalităţii între cele două tipuri de „frazeologisme". Deşi o deosebire clară s-ar putea face între locuţiuni şi expresii, interesul nostru nu este de

BDD-A76 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:06 UTC)

a le diferenţia în mod tranşant, ci de a le privi în înţelesul lor de unităţi frazeologice care dau expresivitate deosebită limbajului oral dar şi al celui scris.

De cele mai multe ori observăm că în limbajul curent folosim cuvinte şi fraze stereotipe, apelînd la memoria involuntară, fraze şi cuvinte ce sînt înţelese şi de receptori tocmai datorită unei experienţe comune. Poate că de aceea, cei mai mulţi care apelează la ele au o vîrstă oarecum înaintată, pentru că ele se întipăresc treptat, cu trecerea timpului, încît un copil nu va avea acelaşi „joc de cuvinte" ca un matur. O aluzie ce se doreşte a fi făcută persoanelor vizate va fi „gustată" doar de cei ce înţeleg adevăratul sens al ei. Datorită faptului că originea poporul român este strîns legată de creştinism, inevitabil terminologia religioasă ocupă un loc important în rîndul vorbitorilor. Expresiile cele mai frecvente sînt cele în care apar termenii *înger*, *drac*, *Dumnezeu*, *popă*, *cruce*, *Domnul*, *Biserică*, *sfînt* , *Paşte*, dar nu numai.

Avem, astfel, o serie de termeni precum *mironosiţă*, *popă*, *Sf. Filofteia* în exemple de genul: „*Face pe mironosiţa*", „*stă ca Sf. Filofteia*", „*a venit popa*", care au preluat sensul peiorativ, deşi înainte nu se întîmpla acest lucru. Termenul biblic *mironosiţă* desemna femeile evlavioase care au dobîndit acest nume pentru că au venit la mormîntul lui Iisus aducînd miresme şi miruri pentru a-i unge trupul după obicei, aşa că e greu de crezut de ce a căzut în desuetudine. De asemeni, *popă* era termenul uzual în secolul al XVII-lea, iar în Ardeal se foloseşte frecvent şi încît nu reprezintă o jignire.

De legătura permanentă a omului cu Dumnezeu, şi implicit cu termenii religioşi, se justifică invocarea divinităţii în cele mai diverse ocazii. După botez, după încheierea ritualului religios, cînd naşii devin oficial părinţii spirituali ai nou botezatului, încredinţează părinţilor trupeşti pe noul creştin rostind cunoscutele cuvinte: „*De la noi fin, de la Dumnezeu creştin*", tradiţie ce nu se regăseşte în cultul creştin, ci este o manifestare a tradiţiei populare laice. Dacă se uită cumva aceste vorbe, se va găsi mereu cineva mai în vîrstă să le amintească, în special naşilor tineri, tradiţia bine înrădăcinată în cultura populară. Erorile nu se admit, vorbele avînd un rol important. Prin rostirea lor, se face automat trecerea de la rolul de părinţi spirituali cu drepturi depline ale naşilor la cel de simpli naşi, lucru pe care îl subliniază şi darea colacilor de părinţi pentru răscumpărarea propriului copil, ce se face la vîrsta de un an a prucului , şi aceasta mai ales că în biserică se menţionează atît de pregnant sintagma de „părinţi spirituali", provocînd o oarecare derută şi chiar teamă de a nu fi pierduţi definitiv proprii copii. Aceste completări ale cultului ortodox în special prin aşa numitele „obieciuri băbeşti", nu se par nimănui neobişnite. La fel ca şi îmbăierea pruncului sau aşa numita scoatere din mir ce nu are nici o valoare liturgică, vorbele rostite de naşi devin la fel de importante ca şi botezul însuşi.

Nici nunta nu a fost uitată, vorbele pe care le rosteşte naşul atunci cînd închină „„*De la noi mai puţin, de la Dumnezeu mai mult"*, sînt oarecum premonitorii sau au rolul de a da cuplului nou format imboldul de a începe în toate cu numele lui Dumnezeu şi prin aceasta se invocă prezenţa divinităţii în noua familie. Ţinînd

BDD-A76 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:06 UTC)

cont că naşii devin exemple demne de urmat pentru fin ,vorbele naşului trebuie să-i însoţească în orice clipă.

La noi, termenii religioşi sînt prezenţi în toate ocaziile vieţii, lucru care se datorează creştinismului timpuriu al poporului român. Formarea sa odată cu pătrunderea creştinismului va fi întotdeauna vizibilă în comportamentul şi limbajul românilor în ciuda noilor tendinţe de secularizare.

Vorbele aceastea sînt mai accentuate în mediul rural, deşi se consideră că oamenii culţi ai societăţii, capabili de a rosti fraze meşteşugite sînt intelectualii, în special orăşenii. Dar exemplul cel mai concludent că lucrurile nu stau chiar aşa e acela al marelui scriitor Ion Creangă ridicat din rîndul ţăranilor, opera sa distingîndu-se tocmai prin expresiile şi limbajul aluziv folosit într-o zonă rurală. Am putea considera că acel „*Dumnezeu să-l ierte*" pe care toţi enoriaşii îl folosesc este echivalentul lui „*Dumnezeu să-l iepure*", expresie folosită de marele povestitor Ion Creangă în operele sale, binenţeles cu tentă umoristică.

Vedem aşadar că termenii religioşi nu sînt doar expresia unei evlavii fără marginii a românilor ci şi prilej pentru unii „*de a lua numele Domnului in deşert*", dacă vrem să folosm tot un citat biblic. Cum peste tot sînt oameni care consideră credinţa un mijloc de manipulare a maselor, termenii folosiţi în biserică devin prilej pentru a ironiza pe evlavioşii satului dar şi cele sfinte. Preotul va deveni principalul vizat, defectele sale luînd proporţii în ochii celorlalţi mai ales că el ar trebui să fie etalonul satului. Nu de puţine ori auzim formulări precum „*are o burtă de popă*" sau „*calcă a popă*" echivalent cu 'om care inspiră încredere, care va deveni cineva în viaţă' (ţinînd cont de locul privilegiat al acestuia în comunitate). Aşadar, observăm că lăcomia pîntecelui şi mîndria sînt cele mai vizate de ceilalţi, deşi tot oamenii din jur contribuie la apariţia „burţii", luată în derîdere, prin acele praznice la care preotul participă, căci dacă ar lipsi, ar reprezenta o jignire adusă tuturor. De aici şi expresia destul de exagerată: „*mănîncă şi de pe viu şi de pe mort",* cu referire tocmai la prezenţa sa în cadrul fiecărui eveniment important din viaţa omului justificînd şi formula „*calcă a popă*".

Greşeala făcută de un preot este cu mult mai condamnabilă în ochii comunităţii decît cea a unui om de rînd, de aici expresiile*:* „*a-i merge buhul*[1] *ca de popă tuns*", „*a se păzi ca de popă tuns*" sau „*a se păzi ca de popă tuns*". Aparent o vorbă fără semnificaţie pentru zilele noastre, dar cu valoare în secolele anterioare, se dovedeşte a fi o expresie destul de veche, folosită sporadic în unele sate. Dacă ne gîndim că marele scriitor Ion Creangă, care a fost diacon, a avut de suferit de pe urma comportamentului său inadecvat statutului de preot, printre care şi tunderea sa, vom înţelege mai bine purtarea exemplară pe care trebuiau să o aibă preoţii din vremea respectivă, încît simplul tuns reprezenta o gravă eroare. G. Călinescu povesteşte amănunţit momentul tunderii lui Creangă*:* „Creangă se hotărî să facă un gest mare, nemaiauzit, cu mult asupra tragerii cu puşca. Merse la bărbier şi-şi tunse pletele. Desigur că vanităţile încercate de el cînd lumea se holbă la vederea unui

[1] *Buhul* = a ajunge să fie foarte cunoscut (pentru faptele sale, de obicei reprobabile).

BDD-A76 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:06 UTC)

popă tuns fură de esenţă rară.[...]. Creangă mersese la teatru într-o vreme cînd lucrul acesta era reprobabil, Creangă, nevinovat sau nu, fusese părăsit de nevastă, Creangă trăsese cu puşca în ciori, Creangă îşi tăiase pletele spre veselia oamenilor. Iată cîteva fapte care, atunci cînd nu se ştie că diaconul va deveni marele Creangă, pot să dea oricui impresia că avem de a face cu un discreierat" (Călinescu, 1987: 89-90).

Aceeaşi întîmplare este relatată şi în ziarul „Flacăra", anul IV, nr. 9-10, 20 decembrie 1914, cînd sînt relatate chiar cuvintele lui Creangă la intrarea în frizerie: „*Tunde şi rade măi băiete, să ţi se ducă şi ţie în tîrg buhu...că ai tuns un popă*"[2]. Pentru zilele noastre, cînd există preoţi chiar şi fără barbă care nu sînt priviţi de credincioşi în mod suspect, acest aşa-zis „păcat" ar putea părea o exagerare. Expresia ar fi justificabilă astăzi doar în rîndul monahilor, schimbîndu-i-se forma în: „*i s-a dus vorba ca de calugăr tuns*".

Înmormîntarea prezintă şi ea un prilej pentru a se folosi termenul *popă*: „*îi cîntă popa la cap*" sau „*a dat pielea popii*", „*i-a cîntat popa aghiosul*", „*a dat ortul popii*"[3] toate însemnînd 'trecerea în lumea de dincolo a creştinilor' dar şi o oarecare revoltă a familiei faţă de cel care le ia fiinţa cea mai dragă de lîngă ei.

Un om care „*umblă cu uite popa, nu e popa*", care înseamnă 'un om mincinos', este un proverb apărut datorită rolului major pe care îl are preotul la sărbătorile satului şi la ritualurile care se săvîrşesc, el fiind mereu aşteptat, sosirea sa fiind urmărită de un membru al familiei ce dă de ştire apropierea acestuia.

Personajele din biblie ocupă şi ele un loc important în limbajul acesta înţesat de cuvinte din domeniul religios: „*a trăi ca în sînul lui Avram*" 'a trăi bine' *de la Adam şi Eva*" 'de la începutul începutului' sau „*e un Iuda Iscarioteanu*", adică 'este un trădător' „*e Toma Necrediciosul*", „*are pe Scaraoschi într-însul*", „*e de pe vremea lui tata Noe*[4]", adică 'este foarte vechi', „*e neam după Adam*", adică 'este o rudă îndepărtată', „*de cînd cu moş Adam*", adică 'din timpuri îndepărtate'. Toate presupun cunoaşterea celor mai importante personaje biblice şi reţinerea trăsăturilor caracteristice fiecăruia în parte.

Creştinii, deşi ţin rînduiala bisericii, nu înseamnă că o consideră una uşoară, mai ales cînd ne referim la postul de 40 de zile a Sfintelor Paşti, dar şi cele de miercuri şi vineri din cursul săptîmănii, cînd, în special la munca cîmpului, e mai greu de procurat hrană care „să ţină de saţ" şi care să dea putere de muncă. Dificultatea aceasta o regăsim în expresia „*lungă ca o zi de post*". Există şi o expresie mai puţin cunoscută care desemnează mîncarea de post, şi anume „*mîncare de popă*".

Mulţi termeni sînt folosiţi cu sens lor conotativ: „*s-a spovedit înregului sat de ceea ce se petrece în casa sa*", adică 'a povestit tuturor', „*a mîncat de dulce*", adică

[2] *Anecdote cu şi despre Creangă,* cu un cuvînt înainte de Daniel Corbu, Editura Princeps Edit, Iaşi, 2006, p. 40.

[3] În dicţionar, termenul *ort* reprezintă monedă măruntă, egală cu un sfert de leu vechi cu circulaţie şi în Ţara Moldovei; taxă specială stabilită de staroste pentru vînzarea vinului.

[4] *Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşti*, Editura Mydo Center, Iaşi, 1997, p. 174.

BDD-A76 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:06 UTC)

'de frupt', „*a mînca de sec*" înseamnă 'a mînca de post'[5], „*şi-a dat sufletul pînă a ajuns*", adică 'a obosit', „*nu e uşă de Biserică*", adică 'nu este cinstit', „*l-a apucat pe Dumnezeu de picior*", adică 'este norocos', „*e un om pîinea lui Dumnezeu*", adică 'este om bun', „*a ţine predică*", adică 'a cicăli', „*a călcat pravila*", adică 'a păcătuit', „*a trage clopotele*", adică 'a face curte unei femei'[6], „*îl scot pe Sf. Nicolae*", adică 'băţul', „*a dat vama*", adică 'a plătit' (avînd echivalenţă în concepţia creştină despre vămile văzduhului ş.a.). Este bine ştiută această manieră de a folosi termenii cu sens figurat pentru a fi mai plastici, mai ales că biserica - în mediul rural - este strîns legată de orice activitate săvîrşită în comunitate.

Tot de rînduiala bisericii ţine şi datul de pomană pentru morţi, mai ales la slujba specială pentru aceştia ce se ţine în zi de sîmbătă, sîmbăta fiind cunoscută astfel, ca zi dedicată morţilor. Mai ales că după moartea cuiva, familia are grijă să dea în fiecare sîmbătă de pomană timp de patruzeci de zile. De aici expresia „*a-i purta sîmbetele*" înseamnă 'a dori răul cuiva, a urmări cu tenacitate şi duşmănie pe cineva'. Termenul *sîmbătă* e folosit şi în expresia „*s-a dus pe apa sîmbetei*", adică 'nu mai poate fi recuperat' şi care face trimitere la blajini, acele fiinţe blînde şi evlavioase care trăiesc departe de lume, pe apa Sîmbetei[7] la hotarul dintre lumea de aici şi lumea de dincolo, fiind reprezentări ale moşilor şi strămoşilor. Ion Ghinoiu face o descriere mai amănunţită a acestora, caracterizîndu-i ca fiind credincioşi şi care duc o viaţă austeră, cu posturi severe. „Fiind oameni simpli, nu ştiu să calculeze sărbătorile, în special Paştele, pe care îl sărbătoresc cu o întîrziere de opt sau mai multe zile, cînd văd că sosesc pe Apa Sîmbetei cojile de ou roşu, aruncate special de gospodine pe apa curgătoare în vinerea sau Săptămîna patimilor. Cînd văd cojile de ou în ţara lor îndepărtată, noi şi ei sărbătorim Paştele Blajinilor, zi de pomenire a morţilor" (Ghinoiu, 2008: 33).

Nici formulele preluate din biblie nu sînt neglijate: „*Cine are urechi de auzit să audă*", „*cine nu a greşit să dea primul cu piatra*", „*deşertăciunea deşertăciunilor, toate sînt deşertăciune*", „*nu daţi mărgăritare porcilor*", adică 'nu spune vorbe mari celor ce nu le înţeleg', „*dacă dragoste nu e nimic nu e*". În cazul ultimei expresii ar trebui să ne oprim pentru a face unele lămuriri. Deşi mulţi o atribuie lui Marin Preda, cel care încheie romanul său *Cel mai iubit dintre pămînteni* cu vorbele „*Dacă dragoste nu e, nimic nu e*", ele trebuie căutate cu mult timp în urmă, şi anume la cap. 13 din *I Corinteni* a Sfîntului Apostol Pavel care face o adevărată pledoarie pentru ceea ce însemnă dragostea adevărată.

Raclă, deşi este un termen prea puţin utilizat în cadrul locuţiunilor şi expresiilor, a dat şi el unele formulări precum „*arată ca scos din raclă*", adică 'are înfăţişarea de muribund, trist'. La fel, termenul *moaşte* e folosit şi el în expresii precum: „*are rude printre moaşte*", adică 'e de neam bun'. Cu aceeaşi semnificaţie este şi expresia „*are rude printre sfinţi*" sau „*are rude la Ierusalim*". Despre omul

[5] Mai nou, „*de popă*" înseamnă tot „mîncare de post".
[6] *Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşt*i, Editura Mydo Center, Iaşi, 1997, p. 379.
[7] Vezi DEX, s.v. *blajin*.

BDD-A76 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:06 UTC)

care face datori noi pentru a le plăti pe cele vechi se spune că „*dezbracă un sfînt şi îmbracă pe altul*”.

Pildele din biblie devin prilej de a fi folosite în situaţii similare: „*du-te pe pustia neagră*”, care face trimitere la cele patruzeci de zile petrecute de Hristos în pustie (*Matei* 4, 2-3), „*a-l aştepta ca pe Hristos*”, făcînd trimitere la citatele biblice care anunţau venirea unui Mîntuitor, înseamnă ‘a aştepta pe cineva ca pe ultima salvare’, „*a trecut ca prin urechile acului*” cu trimitere la pilda despre cei bogaţi şi împărăţia veşnică (*Luca* 18,25), „*a mîncat din fructul oprit*”, adică ‘a păcătuit’ (cu trimitere la păcatul originar), „*nu şi-a înmulţit talanţii*”, adică ‘a lenevit’ (cu trimitere la pilda talanţilor - *Matei* 25, 14), „*a predica în pustie*”, adică ‘a da sfaturi cuiva care nu le ascultă’, „*a se spăla pe mîini*”[8]. Chiar şi unii termeni, deloc uzuali au fost preluaţi pentru a prezenta o stare de fapt într-un mod cît mai plastic; „*a aduce pe cineva la prochimen*”[9] înseamnă ‘a aduce pe calea cea bună’.

Faptul că mişcarea soarelui poate fi tălmăcită de săteni pentru a indica ora în funcţie de direcţia umbrei pe care o lasă un obiect care stă în picioare, a dat expresia „*a ajunge crucea în amiază*”, adică ‘momentul cînd soarele a ajuns în punctul cel mai înalt pe bolta cerească’. Expresia se justifică prin multitudinea troiţelor şi mormintelor ce au obligatoriu cruce, adică acel obiect drept ce ţine locul acului de ceas în indicarea orei. Termenul *cruce* mai apare şi în expresiile: „*a face cruce fără biserică*” ‘a face ceva inutil’[10], „*a se face cruce şi punte*”, „*a se pune cruce*” ‘a se împotrivi’, „*a pune cruce*” ‘a încheia’.

Aceşti termeni religioşi apar mai ales în imprecaţii pentru că omul la mînie se descarcă prin vorbe mai mult sau mai puţin dure: „*arză-te-ar focul!*”, „*du-te pe pustia neagră!*”, „*o să te mănînce iadul!*”, „*du-te-n plata Domnului!*”, „*bată-te-ar Dumnezeu, să te bată!*”, „*Mînca-ţi-aş coliva!*” Se folosesc cele două entităţi, tocmai pentru că omul nu poate găsi o formulare mai dură, decît cea în care Dumnezeu sau dracul e implicat în mod direct, ca şi cum prezenţa lor ar fi una reală.

Oamenii sînt catalogaţi, şi ei, în funcţie de personajele biblice cunoscute*: Toma necredicios*ul, *Iuda Iscarioteanuli Sfînta Filofteia* şi chiar *Dracu* sau *Scaraoschi*, precum în: „*E dracul* în picioare”. Mai ales că, duminica reprezintă pentru comunitate, momentul cînd oamenii pleacă spre casă încărcaţi spiritual, în urma predicilor auzite la biserică, neexistînd o altă sursă de informare cu care să poate compara diferitele evenimente prin care trece sau persoanele cu care intră în contact, şi după cum ştim, analogia este modalitatea omului cea mai la îndemînă pentru raţionalizare.

De la faptul că cei mai mulţi dintre credincioşi ştiu că Mîntuitorul a făcut mult mai multe minuni decît cele trecute în Noul Testament, aici fiind menţionate doar

[8]Cu trimitere la vorbele lui Pilat din Pont care s-a spălat pe mîini în faţa mulţimii la judecarea Mîntuitorului, zicînd: „Nevinovat sînt de sîngele dreptului acestuia. Voi veţi vedea”.

[9]*Prochimen* ‘Verset din psalm care se cîntă înainte de citirea unui pasaj din Biblie”, vezi *Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşti*, 1997:10.

[10]*Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşti*, 1997: 141.

BDD-A76 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:06 UTC)

cele mai importante, cînd se întîmplă ceva demn de remarcat în jurul lor, folosesc expresia „*pune în Scriptură*”[11] sau „*trebuie pus în Scriptură*”.

Ignatul, o zi dedicată sfîntului cu acelaşi nume în care se spune că e bine să se taie porcul de Crăciun e o zi în care oamenii cred că porcul îşi visează sfîrşitul cu o seară înainte devenind mai agitat. Acesta devine prilej pentru unii de a intui neliniştea celor din jur, teama datorată unei primejdii iminente sau unei boli necruţătoare afirmînd despre aceştia „*că-şi aşteaptă Ignatul*”.

Totuşi era firesc ca în cadrul termenilor religioşi, un loc aparte să-l ocupe cuvîntul *Dumnezeu*. Invocarea divinităţii se face în mod spontan în locul unor simple interjecţii, solicitîndu-se totodată prezenţa lui Dumnezeu pentru care nimic nu este imposibil: „*Doamne, iartă-mă!*”, „*Doamne, fereşte*!”, „*Dumnezeu cu mila!*” „*Slavă Domnului!*” „*Numai Dumnezeu mai ştie!* sau chiar „*Ferit-a sfîntu’*!”

O formulă oarecum surprinzătoare este şi „*Dumnezeu ăl din tău*”, adică ‘Dracul’. Termenul maghiar *tău* este un arhaism ce desemnează ‘prăpastie, abis, genune’ (Busuioc, 2007: 429).

Acesta îşi găseşte justificarea în atotputernicia pe care o implică termenul *Dumnezeu*, locurile obscure fiiind stăpînite în totalitate de o fiinţă malefică care are toată puterea în mînă asemeni lui Dumnezeu, personaj identificat cu Binele, cu locurile luminoase şi primitoare.

Dracul rămîne mereu un personaj nelipsit, el fiind cauza tuturor relelor: „*a nu avea nici pe dracul”*, însemnînd ‘a nu fi bolnav, a nu avea beteşug’. Interesant este că „*a avea pe dracul*” înseamnă acelaşi lucru. „*A avea pe dracu-n pungă*”[12], „*şi-a vîrît dracul coada*”, „*a căutat pe dracu şi a dat pe tată-său*” sau „*a scăpat de dracu şi a dat de tată-său*”, „*a băga în draci*,” adică „a pune pe treabă”[13]. Se observă în ultimul caz că termenul *drac* nu ia mereu tentă negativă, şi nu e folosit doar la supărare ci, conştient sau nu, pentru duritatea care există în aceste consoane tari *d* şi *r*, subliniind violenţa cu care sînt executate treburile pe care le face omul. Pentru sensul de ‘a ispiti’ avem: „*a da de dracu*”, „*a-şi băga dracul coada*”, pentru ‘renunţare’: „*a da dracului*”, pentru ‘munca în zadar’: „*a da dracului tămîie*”. Comparaţiile între oameni şi creaturile acestea neplăcute apar datorită comportamente nedorite: „*A se ţine ca dracul de călugăr*”, „*a se uita ca dracul la popă*” ‘a se uita urît la cineva’. Pentru locuitorii satului, intrarea în biserică a unei femei fără batic în cap este prilej de ocară, căci podoaba capilară poate fi motiv de ispitire a bărbaţilor, de aceea părul femeii este numit: „*cînepa dracului*”[14]. „*Tămîia dracului*” este însă o formulă mai ironică, referindu-se la tutun, asemănare provocată de fumul şi mirosul puternic al celor două.

Situaţiile neplăcute în care se găseşte omul sînt legate de cel rău: „*A şedea ca dracul pe mărăcini*”, „*a şedea ca dracul în cînepă*” înseamnă ‘a fi într-o situaţie

[11]Idem, p. 20.
[12] *Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşti*, 1997: 34.
[13]Idem, p. 24.
[14]Idem, p. 65.

BDD-A76 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:06 UTC)

neplăcută, fiind nevoit de' „*a face pe dracu-n patru*", sau „*a băga în toţi dracii*", doar că, uneori, „*nu e dracul chiar atît de negru*".

Dimpotrivă, cînd omul are nevoie de ajutor sînt folosite alte unităţi frazeologice: „*A ruga de toţi Dumnezeii pe cineva*" 'a cere, a solicita ceva de la cineva', „*a se ruga de toţi sfinţii*" 'a apela la cei puternici'.

Pe baza unui component comun mai multe unităţi frazeologice intră în familii. De exemplu: „*Unde popa nu toacă*", „*unde şi-a înţărcat dracul copiii*", „*la dracu-n praznic*", „*unde şi-a spart dracul opincile*", „*unde şi-a pierdut dracul potcoavele*", „*unde-a pus dracul roata şi mutul iapa*", înseamnă 'un loc foarte îndepărtat'. Formulări cauzate de ideea că cele două entităţi nu pot fi asociate unui loc anumite de pe pămînt, iar dacă acesta ar exista, cu siguranţă vorbim de un loc în care nu se poate ajunge cu uşurinţă.

Biserica şi mănăstirea, ca locuri la care omul găseşte mereu cărarea, sînt şi ele utilizate. Pentru biserică avem comparaţia „*calic ca şoarecele din biserică*", însemnînd 'foarte sărac' sau „*nu e uşă de biserică*", cu înţelesul 'nu e fără prihană, nu este cinstit'.

Un om dacă „*a călcat pravila*", adică 'a păcătuit' sau „*nu a stat cu priveghere*", adică 'cu luare aminte' „*i se dă canon*", adică 'este pedepsit'. Toate aceste locuţiuni ce ar trebui să fie folosite mai ales în mănăstiri, se regăseşte şi în rîndul laicilor.

Obiectele bisericeşti vor fi şi ele vizate. Comparaţiile sînt nelipsite: „*fuge ca dracu de tămîie*", „*fuge ca de aghiazmă*", „*lung cît pomana ţigănească*", cu referire la obiceiul acestora de a face un adevărat festin la praznic, „*a sta ca o pomană ţigănească*" 'a sta degeaba'. Toaca este cunoscută pentru zgomotul ei care răsună în întreg satul, lucru care a dus la apariţia undei expresii noi „*a da cu toaca peste cineva*" cu sensul 'a prinde pe cineva cu mîţa-n sac, a descoperi'. Un om care pleacă poate „*face calea crucii cu cineva*", adică 'se intersectează cu cineva', pentru 'un om care învaţă' se spune „*a-şi face capul ceaslov*", pentru 'a bate la cap', „*a face capul calendar*", făcîndu-se trimitere la multitudinea datelor şi sfinţilor existenţi în el, lucru care face imposibilă reţinea lor. Aşadar un om care vorbeşte mult, cu tendinţa de a deveni cicălitor, nu va reuşi să se facă înţeles.

Deşi sînt unele expresii care nu fac direct referire la termeni religioşi, nu putem să nu observăm legătura lor cu credinţa creştină. „*A da cuiva mintea cea de pe urmă*" echivalează cu 'înţelepciunea omului din ultimele sale clipe' (cînd realizează ce e bine şi ce e rău, e ne cu adevărat important în viaţă).

Toţi acei necredincioşi care nu cunosc Scriptura sînt catalogaţi ca oameni capabil de orice: „*dă ca Satan cu oişte-n gard*"[15], „*dă cu barda în Dumnezeu*", „*nu e dus de multe ori la Biserică*", cu sensul 'omul necredincios e capabil de orice' (neavînd frică de nimic). Tot datorită prezenţei lor la biserică doar la cele mai importante sărbători ale anului s-au generalizat şi următoarele expresii folosite aşadar şi în alte contexte: „*Din an în Paşti*", „*din Paşti în Paşti*", „*din Paşti în*

[15] Cu trimitere la *Evanghelia după Luca* 8, 26-39.

BDD-A76 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:06 UTC)

Crăciun", adică 'foarte rar', „*la Paşti*" înseamnă 'cîndva, cînd se va putea' şi chiar „*la Paştele cailor*" 'niciodată'. Această ultimă expresie se pare că ar fi apărut datorită analogiei dintre omonimele lexico-gramaticale: *Paşte* - substantiv, *paşte* - verb. Al Graur propune chiar o formulă de tranziţie, neatestată, *la paştele murgului*[16].Tot termenul *Paşte* apare şi în expresia „*nu e în toate zilele Paşti*", cu sensul 'nu se întîmplă mereu evenimente deosebite'.

Tot de catalogarea oamenilor ţin şi expresiile următoare: „*Femeia uitată de Dumnezeu*" este 'femeia în vîrstă', „*omul chemat de Dumnezeu*" este 'muribundul', „*cel însemnat de Dumnezeu*" e 'cel cu defect din naştere', „*cel dat dracului*" este 'omul şmecher', „*cel înţărcat de dracu*" este 'cel şiret', „*cel de naţie blagoslovită*" e 'omul bun', „*cel ras din cartea vieţii*" este 'cel blestemat', despre un om care a murit se spune că „*i-a adunat Dumnezeu potecile*", despre un om care şi-a pierdut răbdarea se spune că „*i-a luat dracul din pupeze*", „*a primi botezul focului*" semnifică 'a participa pentru prima dată la o luptă', „*nu mai e de nici un sfînt*"[17] adică 'nu mai e bun de nimic', un om „*slab de înger*" este numit 'cel fricos', „*umblă cu tîmăie pe lîngă cineva*" semnifică 'linguşitor', despre 'un om care şi-a pirdut credinţa, cinstea', se spune că „*şi-a mîncat credinţa*", putîndu-se continua cu o expresie mai interesantă: „*Păcat că te-a făcut Dumnezeu rumân cu căciulă!*"

„*Colac peste pupăză*" este o expresie ce are înţelesul 'necez mare venit peste alte griji', *pupăza* fiind numele unei pîini mari, avînd un anumit rol în ceremonialul de nuntă, iar „colacul" este, în general, făcut pentru înmormîntare sau praznic. Cînd într-o familie urmează o înmormîntare (simbolizată prin „colac"), după o nuntă (simbolizată prin „pupăză"), apare această expresie.

Rugăciunile nu rămîn nici ele uitate: „*A păli în numele Tatălui*" înseamnă 'a lovi pe cineva în cap', plecîndu-se de la analogia cu semnul Sfintei Cruci, la care se duce mai întîi mîna la frunte, moment în care se rosteşte: *în numele Tatălui*. De asemeni „*te-ai băgat ca Pilat din Pont în Crez*", cu sensul 'prezenţa ta e inutilă', venind de la ideea că în Crez doar cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi ar trebui menţionate, căci mărturisirea se face de către creştin doar pentru acestea, nu şi pentru Pilat, singurul de altfel menţionat care de altfel poate şi lipsi. Apoi avem „*a şti ca pe Tatăl Nostru*" înseamnă 'a învăţa ceva pe de rost în mod temeinic', ţinînd cont că oricine ştie această rugăciune simplă încă din fragedă pruncie.

Despre un om care stă mult la cineva acasă se spune că „*a stat pînă şi-a pierdut mucul*", analogie cu candela care stă aprinsă destul de mult timp. Despre un om care-şi pierde şirul zilelor se spune că „*şi-a pierdut calendarul*", despre un om care face erori de calcul şi care-şi pierde socoteala se spune că „*şi-a pierdut pascaliile*"[18] analogie cu data calculării Paştelui care diferă de la an la an, „*a trece la catastif*" înseamnă 'a ţine minte păcatele cuiva'.

[16] Al. Graur ., *Scrieri de ieri şi de azi*, 1970, p. 165, apud Dumistrăcel, 2001: 308.
[17] *Ibidem*, p. 193.
[18] *Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşti*, 1997: 295.

BDD-A76 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:06 UTC)

Datorită piedicilor pe care omul le are de îndurat de la slujbaşii mărunţi a apărut vorba: „*Pînă la Dumnezeu te mănîncă sfinţii*”, ţinîndu-se cont de vămile văzduhului prin care trece omul pînă la întîlnirea cu Dumnezeu.

O întrebare frecventă adresată tinerilor de către cunoscuţii acestora este şi aceea: dacă i se va cînta „*Isaie dănţuieşte*” sau „*Braţe părinteşti*”, fără a întreba direct dacă se căsătoreşte sau se călugăreşte, bine-ştiute fiind cele două cîntări speciale dedicate evenimentelor menţionate, ori formula „*şi-a pus pirostriile*” cu referire la cununile ce se pun pe capul mirilor la biserică.

„*A purta un hram*” este o expresie cu tentă religioasă în care termenul se foloseşte cu sensul lui conotativ.S-a plecat de la concepţia creştină că orice om, orice familie, orice sat sau locaş de cult are un hram sau un sfînt protector care îi determină evoluţia viitoare. Aşadar, a întreba despre cineva „*ce hram poartă*” sau mai exact ce funcţie îndeplineşte, are o oarecare legătură cu hramul, cu sfîntul care-l protejează sau norocul de care beneficiază.

„*Cît ai zice Doamne-ajută!*”, prin schimbarea expresiei „*cît ai zice peşte*”, se doreşte a cuprinde în ea două formule: rapiditatea cu care se execută o lucrare , o acţiune dar şi semnul de bun augur pe care îl primeşte omul pentru realizarea acelui lucru în urma rugăciunii simple: „*Doamne ajută!*”. Un lucru care nu se va mai putea face „*cîtu-i aminul*”, este o expresie ce se justifică prin semnificaţia termenului *amin* ce este echivalentul pentru „vecii vecilor”.

„*A fi sfînt fără de argint*” este o expresie care face trimitere la Sfinţii doctori fără de arginţi Cosma şi Damian care tratau bolnavii fără a lua bani. Aşadar expresia ar echivala cu ‘sărac, dar curat’ (Dumistrăcel, 2001: 34).

Deşi este greu să cuprindem întreaga bogăţie a unităţilor frazeologice existente şi mai ales diversitatea interpretărilor, totuşi putem trage o concluzie, şi anume că limbajul poporului român va avea mereu resurse inepuizabile care să aducă un plus de frumuseţe şi expresivitate mesajului, fără a lipsi, de multe ori, tenta ironică .

Bibliografie

Anecdote cu şi despre Creangă cu un cuvînt înainte de Daniel Corbu, 2006, Editura Princeps Edir, Iaşi

Busuioc, Monica-Mihaela, 2007, *Dicţionar de arhaisme*, Editura All Educaţional, Bucureşti

Călinescu, George., 1987, *Ion Creangă (viaţa şi opera*), Editura Eminescu, Bucureşti

Coteanu, Ion, 1997, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Albatros

Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşti, 1997, Editura Mydo Center, Iaşi

Dumistrăcel, Stelian, 2001, *Pînă-n pînzele albe. Expresii româneşti,* Ediţia a II-a, revizuită şi augumentată, Ed. Institutul European, Iaşi

Ghinoiu, Ion, 2008, *Mică enciclopedie de tradiţii româneşti*, Editura Agora, Bucureşti

BDD-A76 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:06 UTC)